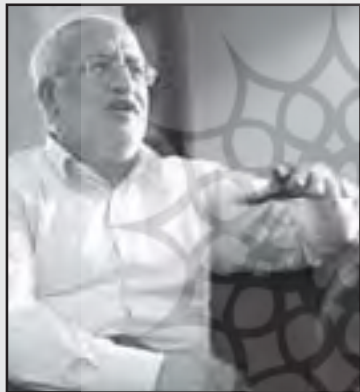

برنامه‌ها و فعالیت‌های کتابخانه ملی در گفت‌وگو با علی اکبر اشعری مشاور رئیس جمهور و رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

کتابخانه ملی، یکی از سازمان‌های مهم و تأثیرگذار در حفظ و اشاعه فرهنگ و تمدن هر کشوری است. سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران نیز فعالیت‌های مهم، ارزشمند و تأثیرگذاری را در این راستا ایفا می‌کند، که تأثیرات آن در داخل و خارج از کشور به وضوح قابل مشاهده است. به مناسبت چاپ ویژه‌نامه هفتادمین سال تأسیس کتابخانه ملی ایران، و در راستای آشنایی با فعالیت‌ها و برنامه‌های سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، گفت‌وگویی با آقای علی اکبر اشعری مشاور فرهنگی رئیس جمهور و رئیس محترم سازمان اسناد و کتابخانه ملی انجام داده‌ایم که در ادامه می‌خوانید.

□ اساسنامه سازمان اسناد و کتابخانه ملی، این سازمان را مؤسسه‌ای آموزشی (علمی)، پژوهشی و خدماتی می‌داند. لطفاً ابتدا درباره جایگاه آموزش در برنامه‌ها و فعالیت‌های سازمان صحبت بفرمایید. آیا آموزش موردنظر سازمان، آموزش کلاسیک و دانشگاهی است یا برگزاری آموزش‌های کوتاه‌مدت و کارگاه‌های آموزشی برای آرشیبویست‌ها و کتابداران خود سازمان و سایر مراکز آرشیبوی و کتابخانه‌ای می‌باشد؟ آیا برگزاری دوره‌های رسمی دانشگاهی را جزء وظایف سازمان اسناد و کتابخانه ملی می‌دانید؟

■ همان‌طور که اشاره کردید طبق قانون مصوب سال ۱۳۶۹ مجلس شورای اسلامی، این سازمان مؤسسه‌ای است آموزشی (علمی)، پژوهشی و خدماتی. توجه به این مصوبه هم جایگاه آموزش را به‌عنوان یکی از سه وظیفه اساسی سازمان نشان می‌دهد و هم جایگاه سازمان را از سایر کتابخانه‌ها و مراکز اسنادی و اطلاع‌رسانی کشور متمایز می‌سازد. نگاهی

به وظایفی که به‌عهده این سازمان گذاشته شده است، حاکی از آن است که نقشی فراتر از یک مرکز اطلاع‌رسانی دارد. این سازمان با داشتن وظایفی چون پژوهش و برنامه‌ریزی علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی، اتخاذ تدابیر و اخذ تصمیمات لازم برای صحت، سهولت و سرعت امر تحقیق و مطالعه در همه زمینه‌ها به‌منظور اعتلای فرهنگ ملی و انجام تحقیقات مربوط، انجام مشاوره، نظارت، هدایت و ارائه خدمات فنی و برنامه‌ریزی و سازماندهی کتابخانه‌های کشور، ارائه روش‌های مطلوب به‌منظور هماهنگ کردن خدمات و فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی و تخصصی برای تسهیل مبادله اطلاعات، سازمان را به‌مثابه یک ستاد برای انجام پژوهش‌ها و آموزش‌هایی به‌منظور هماهنگی و استانداردسازی کتابخانه‌ها و مراکز آرشیبوی در نظر گرفته است.

بر این اساس به‌نظر می‌رسد که قانون‌گذار بدون آنکه در قانون اساسنامه سازمان ذکر از نوع آموزش دوره‌های دانشگاهی یا کوتاه‌مدت به‌میان آورد یا شیوه‌ای - مثلاً آموزش

سازمان در تلاش است تا با بهره‌گیری حداکثری از فناوری ارتباطات، سرعت و دقت خود در ارائه خدمات به کاربران و متقاضیان را افزایش دهد

حضور ی با الکترونیک - به‌میان آورد، از این سازمان خواسته است با توجه به منابع و همچنین تجارب و امکانات خود به ارائه الگوهای آموزشی بپردازد. تاکنون نیز سازمان چه در برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و چه در برگزاری دوره‌های دانشگاهی موفقیت‌های خوب و تجربه‌های ارزنده‌ای داشته است.

این سازمان در زمینه آموزش‌های کوتاه‌مدت تخصصی در حوزه علوم کتابداری و آرشیوی فعال است و همه ساله برنامه آموزشی سالانه خود را از طریق پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان و همچنین ارسال کتابچه معرفی دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و آرشیوی، علاقه‌مندان را در جریان برنامه‌های آموزشی خود برای استفاده از این فرصت‌ها قرار می‌دهد.

همچنین سازمان تاکنون ۹۶ نفر دانشجو از طریق کنکور سراسری برای شرکت در دوره کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پذیرفته است که همگی آنها فارغ‌التحصیل شده‌اند. اغلب این افراد در همین سازمان مشغول کار هستند و برخی از آنها نیز موفق شده‌اند تا مقطع دکتری به تحصیل ادامه دهند. همچنین در حال حاضر دوره‌های کارشناسی ارشد کتابداری با مشارکت دانشگاه شهید بهشتی در جریان است که آموزش و تربیت این نیروها از تجارب موفق سازمان اسناد و کتابخانه ملی به حساب می‌آید.

البته سازمان علاوه بر آموزش‌های مذکور اقدام به راه‌اندازی دوره‌های آموزش الکترونیکی کرده است که به‌تازگی فراخوان برای ثبت نام و شرکت در این دوره‌ها از طریق پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان اعلام شده است. در این دوره‌ها که در همین ایام شروع خواهد شد، شرکت‌کنندگان قادر خواهند بود از طریق اینترنت آموزش‌های لازم را مطابق با سرفصل‌های کلاس‌های حضوری ببینند.

یکی از وظایف اصلی سازمان اسناد و کتابخانه ملی تحقیق و پژوهش است. در سال‌های گذشته کارهای پژوهشی ارزشمندی همانند تهیه استانداردها (نظیر مستند مشاهیر و مؤلفان، گسترش‌های رده‌بندی ددهدی دیویی و کنگره، سرعنوان موضوعی فارسی، سرعنوان موضوعی پزشکی، مارک) و تدوین کتاب‌شناسی‌ها، فهرست‌ها، راهنمای روزنامه‌ها و مجلات ایران و نظایر آن انجام شده است. سازمان اسناد در بلندمدت چه برنامه‌های تحقیقاتی دیگری دارد؟ و اصولاً این سازمان

در چه حوزه‌های پژوهشی وظیفه بسترسازی و در چه حوزه‌هایی وظیفه اجرا دارد؟

همان‌طور که می‌دانید، پیشرفت و توسعه در گرو پیش‌بینی آینده، بازنگری در عملکرد و اهداف، تعیین وضع موجود، و ترسیم مسیر آتی برای پاسخ به نیازهای محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی است. برای نیل به این مقصود تدوین ترجیحات توسعه‌ای و اولویت‌های پژوهشی در هر کشور و در هر سازمان، به‌ویژه سازمان‌های علمی فرهنگی، اجتناب‌ناپذیر و ضروری است. سازمان اسناد و کتابخانه ملی نیز با توجه به رسالت و اهداف درون‌سازمانی و برون‌سازمانی خود از چنین تمهیداتی برکنار نیست. این سازمان به‌منظور گسترش فعالیت‌های پژوهشی به‌مقابله گامی مهم در شناخت و ارتقای دانش در حوزه‌های آرشیوی، کتابداری، اطلاع‌رسانی و ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی تمهیداتی اندیشیده است تا بتواند اهداف کلان زیر را طی برنامه پنج‌توسعه محقق کند.

۱. تدوین و اجرای برنامه جامع اسنادی کشور؛
۲. تکمیل و گسترش استانداردهای فعالیت‌های کتابخانه‌ای و آرشیوی کشور؛
۳. طراحی و پیاده‌سازی حافظه رقمی ملی از طریق تسهیل دسترسی سریع مخاطبان به منابع کتابخانه‌ای و آرشیوی؛
۴. تکمیل منابع ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی به‌منظور استفاده پژوهشگران داخلی و تغذیه کتابخانه‌های ملی دیگر کشورها؛
۵. توسعه فعالیت‌های آموزشی در حوزه‌های مرتبط با وظایف سازمان برای تحقق جامعه دانایی‌محور.

یکی از اهداف اصلی سازمان اسناد و کتابخانه ملی «گردآوری، حفاظت، سازماندهی و اشاعه اطلاعات مربوط به آثار مکتوب (چاپی و خطی) و غیرمکتوب در ایران یا متعلق به ایرانیان خارج از کشور» می‌باشد. به نظر می‌رسد کتاب‌های زیادی باید به مجموعه کتابخانه ملی اضافه شود تا مجموعه کامل‌تر شود و کسری مجموعه جبران شود، این کمبود هر چقدر به سال‌های پیش‌تر برگردیم، بیشتر نمایان است. برنامه‌های کتابخانه ملی برای توسعه مجموعه کتاب‌های چاپی فارسی که در سال‌های گذشته منتشر شده‌اند و همچنین کتاب‌های منتشر شده از سوی ایرانیان در سایر کشورها چیست؟

سازمان اسناد و کتابخانه ملی در جایگاه آرشیو و کتابخانه مادر کشور و مطابق با اساسنامه خود، وظیفه گردآوری و تدوین استانداردها و دستورالعمل‌های رایج در حوزه فعالیت‌های آرشیوی و کتابخانه‌ای را برعهده دارد

این منابع به چند گروه تقسیم می‌شوند:
۱. منابع خطی و نادری که در داخل یا خارج از کشور در دست مردم است؛

۲. منابع خطی و نادری که در مراکز کتابخانه‌ای و آرشیوی خارج از کشور وجود دارد؛
۳. منابع مکتوب و غیرمکتوب تولیدشده در داخل کشور؛

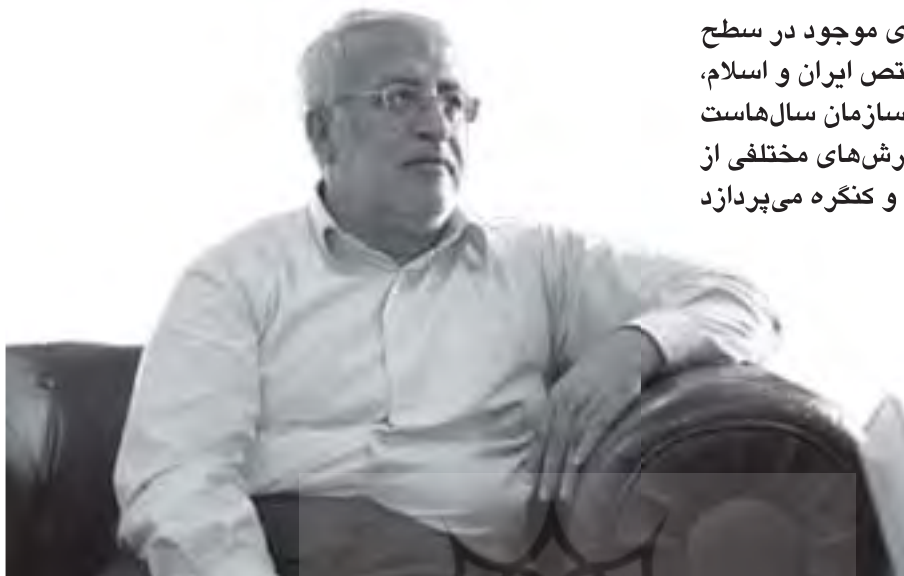
۴. منابع مکتوب و غیرمکتوب تولیدشده در خارج از کشور.
درباره منابع خطی و نادر داخل و خارج کشور که در دست

مردم است، به دلیل خطرات ناشی از شرایط غیراستاندارد نگهداری اینگونه آثار، سازمان با ارائه چهار پیشنهاد از دارندگان آثار خطی و نادر دعوت کرده با این سازمان در تعامل باشند: نخست از آنها دعوت شده است با اهدای منابع در اختیار خود به سازمان، نام خود را در زمره اهداکنندگان اینگونه آثار جاودانه سازند؛ دوم اینکه از آنها خواسته شده است آثار در اختیار خود را براساس نظر کارشناسان و درنهایت با قیمت توافقی به سازمان بفروشند؛ سومین گزینه‌ای را که پیش روی آنها قرار داده‌ایم، واسپاری امانی اینگونه آثار به سازمان است؛ و سرانجام اینکه سازمان آمادگی خود را برای ارائه آموزش به‌منظور آشنایی آنها با حداقل شرایط استاندارد و مراقبت‌های اولیه از اینگونه آثار اعلام کرده‌است. در صورتی که صاحبان آثار خطی و نادر با گزینه‌های سوم و چهارم موافقت کنند، سازمان در ازای خدماتی که به آنها ارائه می‌دهد، یک نسخه رقومی از اثر را برای اطلاع‌رسانی نزد خود نگاه می‌دارد. خوشبختانه این پیشنهادها با استقبال مردم فرهنگ‌دوست کشورمان روبه‌رو شده، به‌نحوی که از زمان

بخش نشریات ادواری (پاینده‌ها) در کتابخانه ملی چه جایگاهی دارد؟ برنامه‌های سازمان برای تکمیل بخش نشریات و شماره‌های نایاب و کمیاب چیست؟ آیا تدبیری برای اجرای طرح واسپاری برای نشریات اندیشیده شده است؟

پاینده‌ها و ادواری‌ها یکی از انواع اطلاعاتی هستند که اطلاعات روزآمد در حوزه‌های مختلف علمی، فنی، اجتماعی، سیاسی و مانند آن را در سطح جامعه منتشر می‌کنند. اهمیت این منابع هم‌سطح کتاب‌ها و دیگر انواع

از آنجاکه رده‌بندی‌های موجود در سطح جهان در موضوع‌های مختص ایران و اسلام، پاسخ‌گو نیست، این سازمان سال‌هاست که به تدوین گسترش‌های مختلفی از رده‌بندی‌های دیویی و کنگره می‌پردازد

منابع مهم اطلاعاتی است. بخش مهمی از پژوهش‌های انجام‌شده در سطح کشور، در قالب مقالات، گزارش‌های علمی و طرح‌های پژوهشی در مجلات مختلف علمی - پژوهشی منتشر می‌شوند.

□ برنامه‌های کتابخانه ملی در خصوص گردآوری منابع دیداری و شنیداری، و الکترونیکی چیست و نحوه تهیه این منابع به چه صورت است؟

■ تاکنون بخش عمده منابع غیرکتابی از طریق خرید، مبادله و اهدا از سوی افراد، سازمان‌ها و مراکز دولتی و غیردولتی دریافت شده است. بخش مهمی از منابع غیرکتابی، منابع دیداری - شنیداری است که قسمت قابل توجهی از آن نیز به شکل رقمی تهیه می‌شود. از اوایل سال ۱۳۷۸ با تصویب قانون واسپاری، تولیدکنندگان دولتی و غیردولتی آثار غیرمکتوب موظف شدند دو نسخه از آثار تولیدی خود را به سازمان اسناد و کتابخانه ملی تحویل دهند. این مصوبه تاکنون به‌طور کامل انجام نشده که یکی از دلایل مهم آن تغییرات مکرر مدیران و زمان زیادی که برای توجیه مدیران جدید نسبت به اجرای قانون لازم هست، می‌باشد.

نوع دیگر تولیدات رقمی اطلاعاتی است که از طریق انواع پایگاه‌های اینترنتی منتشر می‌شود. با توجه به عمر کوتاه اینگونه اطلاعات، سازمان در تدارک بستر مناسبی برای ذخیره و بازیابی این اطلاعات است.

□ تا جایی که اطلاع داریم نیروهای زیادی بسیج شدند تا کتاب‌هایی را که قبل از انتقال به ساختمان جدید کتابخانه، در انبارهای نگهداری می‌شدند، فهرست‌نویسی و رده‌بندی کنند. تصور می‌کنم با انتقال این کتاب‌ها به مخازن، بسیاری از مشکلات و کسری

سازمان اسناد و کتابخانه ملی برای تکمیل آرشیو نشریات از شیوه‌های مختلفی استفاده می‌کند، برای نمونه درباره نشریات جاری، گروه نشریات سازمان متناوباً با ارسال نامه برای مدیران نشریات کسری‌های سازمان را اعلام می‌کند و از آنها می‌خواهد با ارسال موارد درخواستی، سازمان را در تکمیل آرشیو نشریات یاری دهند. همچنین سازمان با تشکیل گروهی از افراد خبره و صاحب‌نظر اقدام به شناسایی و خرید نشریات از مجموعه‌داران می‌نماید. به‌عنوان یک راه‌حل اساسی نیز کمیته‌ای در سازمان برای ساماندهی مطبوعات کشور با عضویت مدیران بخش نشریات کتابخانه‌ها و مراکز آرشیوی مهم کشور تشکیل شده است که اعضای این کمیته با شناسایی نشریات موجود در داخل و خارج از سازمان‌های خود اقدام به پیوند ظرفیت‌ها می‌نمایند. این کمیته تاکنون در ساماندهی نشریات دوره قاجار تا حد بسیار زیادی موفق بوده و کار این دوره به مراحل پایانی نزدیک شده است.

مجموع تلاش این شورا و کمیته خرید پیاپی‌ها که عموماً به شناسایی و خرید مجموعه نشریات دوره‌های تاریخی می‌پردازد و دیگر بخش‌ها موجب شده که گنجینه بسیار ارزشمندی از نشریات کشور در آرشیو کتابخانه ملی شکل بگیرد.

مجموعه - که امروز مشهود است - از بین برود. لطفاً درباره‌ی زمان اتمام سازماندهی این منابع و انتقال آن به تالارها و حجم کتاب‌های در حال آماده‌سازی صحبت بفرمایید؟

■ هنگامی که کتابخانه ملی فعالیت خود را در ساختمان جدید آغاز کرد، تنها ۲۰۰ هزار جلد از کتاب‌ها قابل بازیابی و ارائه خدمات بود، اما در حال حاضر تمام منابع کتابی فارسی ثبت شده قابل بازیابی و در حال ارائه خدمات اطلاعاتی هستند و کتاب‌ها را در اختیار اعضای کتابخانه قرار می‌دهند. تنها حدود ۱۵۰ هزار جلد از کتاب‌های فارسی ثبت نشده که بخش قابل ملاحظه‌ای از آنها نیز کتاب‌های تکراری هستند، که آنها نیز در حال آماده‌سازی هستند. همچنین حدود ۳۰۰ هزار جلد از منابع لاتین به شکل کامل تفکیک شده که در حال حاضر حدود ۱۰۰ هزار جلد از این منابع با تعیین جانمای خاص خود آماده شده و اعضا می‌توانند از آنها استفاده کنند. پیش‌بینی می‌شود که تمام منابع لاتین موجود و دیگر منابع لاتین که به مرور اضافه می‌شود تا پایان سال ۱۳۸۸ قابل دستیابی باشد.

□ در چند سال گذشته اقدامات بسیار ارزشمندی در خصوص شناسایی و خریداری نسخه‌های خطی شده که در نوع خود بسیار ارزشمند بوده است. در گفت‌وگویی که در شماره تیرماه کتاب ماه کلیات داشتید، اعلام کردید که در سال ۱۳۸۶، ۱۱۱۲۰۹ فقره انواع سند، ۱۹۰۴ کتاب خطی، ۲۳۳۵ کتاب چاپ سنگی و ۲۸۲ قطعه مرقعات خریداری شده است. علاوه بر این تعداد، منابع زیادی نیز از سوی مردم اهدا شده است. با توجه به دشواری سازماندهی این منابع و اینکه در مواردی این منابع بسیار با تأخیر در اختیار مردم قرار می‌گیرد، چه تدابیری برای سازماندهی سریع و دسترس پذیر کردن این منابع اندیشیده شده است؟

■ البته آماري که شما ارائه داده‌اید، مربوط به بخشی از گردآوری‌هاست که در معاونت کتابخانه ملی صورت گرفته است. در بخش اسناد فعالیت خوبی هم معاونت اسناد ملی صورت داده که آن گفت‌وگوی دیگری را می‌طلبد. در مورد آنچه به صورت خرید و هدایی در اداره کل کتاب‌های خطی و نادر فراهم شده، از مردادماه ۱۳۸۶ تمام اقلام اعم از کتاب‌های خطی، کتاب‌های چاپ سنگی، مرقعات و اسناد خطی بلافاصله پس از دریافت و همزمان با مرحله ثبت در دفاتر مخصوص، فهرست‌نویسی توصیفی شده و اطلاعات

مختصر آنها در برنامه جامع اطلاع‌رسانی سازمان اسناد و کتابخانه ملی (رسا) وارد گردیده و از طریق این برنامه در داخل سازمان یا از طریق پایگاه اینترنتی سازمان^۱ در بخش اویک^۲ در دسترس عموم قرار می‌گیرد. علاوه بر آن در بخش اسناد خطی با تغییر و اصلاح روش در سازماندهی به میزان قابل ملاحظه‌ای در اطلاع‌رسانی آنها تسریع شده است.

□ در خصوص خدماتی که کتابخانه ملی به نهادهایی چون ناشران، کتابخانه‌ها و همچنین مراکز اطلاعاتی ارائه می‌دهد، با توجه به گسترش استفاده از ابزارهای تسهیل‌کننده مبتنی بر فناوری، کتابخانه چه برنامه‌هایی برای تسهیل در ارائه این خدمات پیش‌بینی کرده است؟

■ سازمان در تلاش است تا با بهره‌گیری حداکثری از فناوری ارتباطات، سرعت و دقت خود در ارائه خدمات به کاربران و متقاضیان را افزایش دهد. از جمله اقداماتی در هر یک از زمینه‌های زیر انجام داده است.

۱. مبادله و اهداء. واحد مبادله و اهداء با بیش از دوهزار مرکز آرشیوی و کتابخانه‌ای در داخل و خارج از کشور ارتباط دارد و سالانه صدها هزار منبع اطلاعاتی مازاد سازمان اسناد و کتابخانه ملی را به این مراکز ارسال می‌کند تا در فعالیت‌های مطالعاتی، آموزشی و پژوهشی مورد استفاده متقاضیان آنها قرار گیرد. طبعاً فراوانی مراکز طرف مبادله سازمان و تنوع اقلام مبادله‌ای - به‌ویژه به منظور تهیه آمار فعالیت‌ها و جلوگیری از تکرار - اقتضا می‌کند که از برنامه‌های مناسبی استفاده شود.

۲. استانداردها. سازمان اسناد و کتابخانه ملی در جایگاه آرشیو و کتابخانه مادر کشور و مطابق با اساسنامه خود، وظیفه گردآوری و تدوین استانداردها و دستورالعمل‌های رایج در حوزه فعالیت‌های آرشیوی و کتابخانه‌ای را برعهده دارد که برخی از آنها به شرح زیر است:

- سرعنوان‌های موضوعی فارسی

این اثر شامل شکل مستند موضوع‌های مطرح در کتاب‌های منتشر شده در داخل ایران است. تاکنون سه ویرایش و دو پیوست از آن به چاپ رسیده است. پیوست سوم هم آماده است و قرار است همه در هم ادغام شوند و به شکل درهم‌کرد و کامل منتشر شوند.

هنگامی که کتابخانه ملی فعالیت خود را در ساختمان جدید آغاز کرد، تنها ۲۰۰ هزار جلد از کتاب‌ها قابل بازیابی و ارائه خدمات بود، اما در حال حاضر تمام منابع کتابی فارسی ثبت شده قابل بازیابی و در حال ارائه خدمات اطلاعاتی هستند و کتاب‌ها را در اختیار اعضای کتابخانه قرار می‌دهند

- فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان

نام صحیح و تاریخ تولد یا فوت افراد سرشناس، نویسندگان و مترجمانی را که کتابی از ایشان یا درباره ایشان در ایران منتشر شده باشد، می‌توان در این اثر یافت. به عبارت دیگر این اثر مانند سرعنوان‌های موضوعی فارسی و دارای پشتوانه انتشاراتی است.

- سرعنوان‌های موضوعی پزشکی

به دلیل تنوع و گستردگی موضوع‌ها در علم پزشکی، سرعنوان‌های این حوزه به صورت جداگانه در دو جلد از سوی کتابخانه ملی ایران تدوین و منتشر شده است.

- گسترش رده‌بندی

از آنجاکه رده‌بندی‌های موجود در سطح جهان در موضوع‌های مختص ایران و اسلام، پاسخ‌گو نیست، این سازمان سال‌هاست که به تدوین گسترش‌های مختلفی از رده‌بندی‌های دیویی و کنگره می‌پردازد. تاکنون گسترش رده‌بندی دیویی برای تاریخ ایران، ادبیات ایران، زبان‌های ایران، جغرافیای ایران و اسلام تدوین و منتشر شده است.

درباره رده‌بندی کنگره، علاوه بر تاریخ، ادبیات و جغرافیای ایران و اسلام، رده‌های فلسفه اسلامی (بی. بی. آر)؛ سازمان‌های آموزشی در ایران (ال. جی. آر)؛ ادبیات فرانسه (پی. کیو)؛ ادبیات عربی (پی. جی. ای)؛ ادبیات روسی (پی. جی) نیز مطابق با استانداردهای کتابخانه کنگره، گسترش یافته است.

- کتاب‌شناسی ملی

کتاب‌شناسی ملی ابزار مهمی برای انجام فعالیت‌های مربوط به سازماندهی کتاب‌هاست. این منبع مهم از سوی کتابخانه‌های مختلف در سراسر کشور برای فهرست‌نویسی و رده‌بندی کتاب‌ها مورداستفاده قرار می‌گیرد.

- شناسگر استاندارد بین‌المللی کتابخانه‌ها (شاپکا)

شاپکا یا «شناسگر استاندارد بین‌المللی کتابخانه‌های ایران»، رمزینده رقمی منحصر به فردی است که می‌تواند به تمام کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی اختصاص یافته و علاوه بر تسهیل ارتباط و همکاری بین این مراکز در موارد زیر نیز مورداستفاده قرار گیرد: ارتباط با ناشران و کارگزاران در سطح ملی و بین‌المللی؛ امانت مدارک و تبادل اطلاعات بین کتابخانه‌ای در سطح ملی و بین‌المللی؛ تهیه فهرستگان‌های ملی و بین‌المللی.

- فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیبا)

تهیه اطلاعات کتاب‌شناختی لازم برای شناسایی و بازیابی یک کتاب بر مبنای ضوابط و استانداردهای بین‌المللی قبل از

انتشار را فهرست‌نویسی پیش از انتشار می‌گویند. سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران برای تمام کتاب‌های در دست انتشار این خدمت را ارائه می‌دهد. با توجه به اینکه عمل فهرست‌نویسی فرآیندی علمی و پژوهشی است و دستیابی سریع به مجموعه را ممکن می‌سازد، همه عملیاتی که در این فرآیند صورت می‌گیرد، قانونمند شده‌اند و دستورالعمل و ابزارهای خاصی برای آن وجود دارد که سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران براساس آنها این فعالیت مهم را به انجام می‌رساند.

- شماره استاندارد بین‌المللی پایاندها (شاپا)

شناسایی و مدیریت پایاندها کاری پیچیده و دشوار است. تعداد بی‌شمار پایاندها در سطح جهان و تغییرهای احتمالی عنوان، ترتیب انتشار، اندازه، زبان و تشابه عنوان‌های هریک از آنها بر پیچیدگی این امر می‌افزاید. رشد سریع تعداد پایاندهای منتشر شده، ایجاد برقراری یک نظام شناسایی منحصربه‌فرد بین‌المللی را آشکار کرد. عامل دیگری که در ایجاد این نظام نقش مؤثری داشت، رشد و توسعه نظام‌های ذخیره و بازیابی خودکار اطلاعات بود. این نظام‌های خودکار برای استفاده از شناسه‌های رقمی، به عنوان ابزار جست‌وجوی سریع و مؤثر، بسیار مناسب بودند. بدین ترتیب شماره استاندارد بین‌المللی پایاندها (شاپا) برای رفع نیازها پایه‌گذاری شد. شاپا شماره منحصربه‌فردی است که براساس استاندارد بین‌المللی ایزو ۳۲۹۷ تهیه شده است و با این شماره می‌توان صرف‌نظر از محل نشر، زبان یا رسانه شماره داد. کتابخانه ملی از سال ۱۳۸۰ با تصویب مجلس شورای اسلامی، عضو نظام شماره‌گذاری نشریات ادواری (شاپا) درآمد.

- ثبت آثار

از نظر قانون «حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان»، مؤلف، مصنف و هنرمند «پدیدآورنده» محسوب شده و به آنچه از راه دانش یا هنر یا ابتکار آنان پدید می‌آید، بدون در نظر گرفتن محملی که برای ارائه آن به کار رفته «اثر» اطلاق می‌شود. آثار مورد حمایت این قانون شامل موارد متعدد از جمله «کتاب، رساله، جزوه، نمایشنامه، شعر، ترانه، سرود، تصنیف و نوشته‌های علمی، فنی، ادبی و هنری» است که برای نخستین بار عرضه شود. با توجه به تنوع تولید آثار فکری، هنری و ادبی در حوزه فرهنگ مکتوب و نیز حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و پدیدآورندگان کتاب، در بسیاری از کشورهای جهان، آثاری که از راه دانش، هنر، ابداع و ابتکار پدید می‌آید، ثبت شده و صاحب اثر براساس قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان از حقوق مترتب بر

آن بهره‌مند می‌شود. علاوه بر آن دبیرخانه کمیته ملی حافظه جهانی وابسته به یونسکو هم که در این سازمان مستقر است، عهده‌دار ثبت ملی میراث مستند است.

در حال حاضر بسیاری از خدمات ارائه‌شده توسط کتابخانه ملی که در بالا توضیح داده شد، به صورت مجازی از طریق اینترنت قابل انجام است. فعالیت‌هایی چون فیبا و شاپا با ارسال اطلاعات به صورت الکترونیکی به انجام می‌رسد و در وقت و هزینه افراد، ناشران و مؤسسات صرفه‌جویی قابل ملاحظه‌ای به عمل می‌آید. همچنین منابع و ابزارهای تخصصی کتابداری چون کتاب‌شناسی ملی ایران، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان و سرعنوان‌های موضوعی فارسی به صورت دیجیتالی آماده شده و کتابخانه‌ها می‌توانند از این ابزارها استفاده کنند.

□ یکی از ملزومات توسعه و بالندگی هر سازمانی توسعه نیروی انسانی است و امروزه نیروی انسانی به‌عنوان دارایی ارزشمند هر سازمانی تلقی می‌شود. در گفت‌وگویی که از شما در فارس نیوز در تاریخ ۱۰ دی ماه ۱۳۸۶ منتشر شده بود، شما نیروی انسانی سازمان را همخوان با نیازها و برنامه‌های سازمان ندانستید. پس از گذشت تقریباً یک سال از این گفت‌وگو، وضع نیروی انسانی کتابخانه ملی را چگونه ارزیابی می‌کنید؟ آیا نیروی انسانی موجود پاسخ‌گوی نیازها و برنامه‌های پیش‌بینی‌شده کتابخانه می‌باشد؟ برنامه‌های بلندمدت کتابخانه در زمینه توسعه نیروی انسانی چگونه است؟ برخی از مراکز مانند پژوهشکده اطلاعات و مدارک علمی ایران (در بخش پایان‌نامه‌ها) و کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز (در بخش مقالات علمی) به انجام برخی از وظایفی که از نظر قانونی برای کتابخانه ملی تعریف شده، پرداخته‌اند، برنامه کتابخانه ملی برای کاستن از این موازی‌کاری‌ها چیست؟

■ همان‌طور که شما اشاره کردید، مهم‌ترین عنصر در هر سازمان نیروی انسانی است. من در مصاحبه‌ای که شما به آن اشاره کردید گفتم: به دلیل عدم هماهنگی بین گسترش کیفی و کمی فعالیت‌های سازمان و توسعه نیروی انسانی ما با مشکل نیروی انسانی مواجهیم. از یک سو به دلیل موانع مختلف امکان حضور فعال همکاران در عرصه‌های جهانی کم است و طبیعتاً این فاصله موجب عدم امکان استفاده روزآمد از دانش و تجربه دیگر کشورها می‌شود و از سوی دیگر به دلیل

عدم هماهنگی بین تعداد همکاران و حجم فعالیت‌هایی که در حال حاضر انجام می‌شود و انتظاری که هم ما و هم مردم از گسترش کمی و کیفی فعالیت‌ها داریم، موجب شده نتوانیم با شتابی که انتظارش را داریم، به پیش برویم. به هر حال آن روز، گذشته و به فضل الهی همکارانم توانسته‌اند با حداقل امکانات کارهای بزرگی انجام دهند. من معتقدم که تخصیص سهمیه نیروی انسانی و بودجه برای سازمان‌ها باید بسیار هوشمندانه و با توجه به اقتضات زمانی و مأموریتی صورت گیرد. مثلاً در مورد همین سازمان خودمان که موظف به گردآوری اسناد و منابع مختلف کتابی و غیرکتابی و انجام مجموعه عملیاتی بر روی آنها است تا بتواند با استفاده از پیشرفته‌ترین فنون و دانش‌ها با سرعت به نیازهای علمی و اطلاعاتی پژوهشگران پاسخ دهد، از سویی با توجه به رشد فزاینده تولید اطلاعات در قالب‌های مختلف و از سوی دیگر با توجه به سرعت پیشرفت فناوری اطلاعات و ضرورت نوسازی مستمر سیستم‌ها و روش‌ها، نمی‌توان بر همان پایه سنتی بودجه و امکانات، سازمان را ارتقا داد.

البته در کشور ما این مشکل هم وجود دارد که از یک طرف در اختصاص منابع به نام صرفه‌جویی واقعیت‌ها را در نظر نمی‌گیریم و از سوی دیگر با سخاوت حاضریم برای انجام هر مأموریتی ده‌ها سازمان موازی را تحمل کنیم. تا می‌بینیم کاری زمین مانده و نهاد مسئول به وظیفه خود عمل نمی‌کند، به جای آسیب‌شناسی دستگاه مسئول فوراً به فکر ایجاد یک جریان جدید می‌افتیم. من پیشنهاد می‌کنم یک سازمان مسئول بیاید و با تکیه به شرح وظایف قانونی دستگاه‌ها همه را ملزم به عمل در چارچوب قانون بکند. البته ما بنا نداریم اگر جایی کار خوبی انجام می‌شود آن را تخطئه کنیم و از ارزش کار بکاهیم، اما فکر کنید اگر همه بخواهند همه کارهای خوب را انجام دهند، چه وضعی پیش می‌آید.

پی‌نوشت‌ها:

1. <http://www.nlai.ir>
2. OPAC
3. BBR
4. LGR
5. PQ
6. PJA
7. PG

منابع و ابزارهای
تخصصی کتابداری
چون کتاب‌شناسی
ملی ایران، فهرست
مستند اسامی
مشاهیر و مؤلفان
و سرعنوان‌های
موضوعی فارسی
به صورت دیجیتالی
آماده شده و
کتابخانه‌ها می‌توانند
از این ابزارها
استفاده کنند